

पात्र-परिचय

पुरुष—

- १ हिमालय—पर्वतराज, हेमंत ऋषि, गौरीक पिता ।
- २ नारद—देवर्षि, देवज्ञ ।
- ३ सप्तर्षि—शिवक दूत, घटक ।
- ४ शिव—महादेव ।
- ५ श्रीरामचन्द्र—भगवान् राम ।
- ६ ब्रह्मा—विधाता ।
- ७ इन्द्र—देवराज ।
- ८ विष्णु—प्रसिद्ध देवता ।
- ९ कामदेव—महादेवक ध्यान तोड़निहार ।

स्त्री—

- १ मनाइनि—मएना, गौरीक माय ।
- २ गौरी—हिमालयक पुत्री पावती ।
- ३ रति—कामदेवक पत्नी ।

गौरीस्वयंवर-नाटिका

श्रीः

पौथी गौरी-स्वयंवर, कान्हाराम बखान ।
 गौरी-शङ्कर करहि शुभ, पढ़हि सुनहि मतिमान ॥१॥
 सज्जन जनकी परम प्रिय, सुनहि बाढ़त हुलास ।
 कुटिल मुढ़ अज्ञान जड़, सो करिहहि उपहास ॥२॥
 पुनः,
 श्री गुरु पद पङ्कज सुमरि, हृदय सुमरि सियराम ।
 शारद^१ शेष महेश अज, पुरिअ सकल मनकाम ॥३॥
 वेद, विप्र, मुनि नारद, सुर^२, सनकादि, गन्धर्व ।
 शम्भु चरणरज बन्धि कै, देहु सुमति सुनि सर्व ॥४॥
 विघ्न हरन संकटतरन, सिद्धकरन गणनाह^३ ।
 सुमति उक्ति वर देहु मोहि, बरनौ गौरि विवाह ॥५॥
 लम्बोदर करिवरवदन^४, एकरदन^५ अभिराम^६ ।
 पुरिअ मनोरथ मोर प्रभु, प्रणवत कान्हाराम ॥६॥

मंगल गीत गणेशक--१

जय जय गिरिजा तनय गणेश ।
 तुअ गुन बरनि सकहि नहि शेष^७ ॥
 लम्बोदर तुअ गुण अनन्त ।
 सुर मुनि पाय सकहि नहि अन्त ॥

१—शारदा, शेषनाग, महादेव ओ परब्रह्म । २—वेदता ओ सनक आदि ऋषि (ब्रह्माक पुत्र) । ३ - गणेश । ४ - हाथीक मुँहवाला । ५ - एक दा बलियला । ६ - सुन्दर । ७ - शेषनाग ।

कहें लगि बरनो मनुज^५ शरीर ।
गणनायक हर भारत^१ पीर ॥
गोचर^{१०} कर श्री कान्हाराम ।
विघ्न-हरण शुभ कर सभ ठाम ॥

भगवतीक गीत मालवरागे--२

जय जय! दुर्गा दुर्ग प्रताप ।
तुअ भुजवल डर दानव काप ॥
सिंह चढ़लि कर लेल कृपाण^{११} ।
कोपि चलल रण रूप भयान^{१२} ॥
दानव-वल दलि^{१३} केल ओरान^{१४} ।
पिउल रुधिर नहि भेल अघान ॥
रसन^{१५} पसार दसन^{१६} विकराल ।
ऐसन अरिदल^{१७} केल हत^{१८} काल ॥
चण्ड मुण्ड रण खण्डल डारी ।
सुम्भ^२ निसुम्भ जुगल रण मारी ॥
महिष असुर रण कएल प्रकोप ।
ताहि १२ निपाति^३ कएल अलोप^४ ॥
असुर निपाति सुरहि सख देल ।
तुअ रण विजय विदित जग भेल ॥
कान्हाराम भन गोचर बानी ।
सदा सभा सुभ करिय भवानी ॥

५ - मनुष्यक बेहवाला । ९ - दुर्लोक पोड़ा हरंत छवि । १० - वर्णन ।
११ - तहअरि । १२ - डराओन । १३ - मारि । १४ - अन्त । १५ - जोड़ ।
१६ - धीत । १७ - एहिरूपे शत्रुक दलक । १८ - हत्या । १९ - तकरा खसाव ।
२० - अदृश्य (मैथिली मे 'अलोपित' शब्दक अर्थ लुप्त ओ 'अपर्याप्त' शब्दक
अर्थ पर्याप्त होइछ) ।

१ - जै जै । २ - सम्भु । ३ - नीपाति ।

कमलाजीक गीत मालवरागे--३

जय जय! कमला विमल मुअ वारि^{११} ।
१२ बिजु-भगिनी जे उदधि-१३ कुमारि ॥
कोड़ि पहाड़ धार वह नीर ।
दरस परस^{१४} जल हर सभ पीर ॥
१५ ताल सरोवर खण्डन कारी ।
... .. ५
... ..

(श्लोक)

शाके वेद-पडद्रि^६ ब्रह्म-मिलिते मासे शुभे माधवे,
७ पक्षोऽच्छे तु सुधाकरस्य दिवसे चन्द्रस्य ८ ताते तिथी ।
गौरी-९ सम्भु-विवाह-सुख-कथा प्रारम्भ भाषाकुं ।
कामं^{१०} नाटकनृत्ययोः कथयते ॥ गौरी शिव पातु वः ॥ १॥

दुनरपि मालव रागे - ४

ग्रह^१ सत संवत महि^{१२} हजार ।
एक कमी दए करय विचार ॥

१७९४ शाके वैशाख मास, शुक्ल पक्ष, सोम दिन, सप्तमी तिथि मे
गौरी-शंकर विवाहोत्सव-कथा के भावामे प्रारम्भ कय नाटक ओ नृत्य मे यथे-
च्छरूप से कहित छी ओ गौरी-शंकर अहाँलोकनिक रक्षा करथु ॥ १॥

२१ - जल । २२ - चन्द्रमाक बहिन (कमला = लक्ष्मी ओ चन्द्रमा समुद्रे से
बहरायल छथि) । २३ - समुद्रक पुत्री । २४ - जलक दर्शन ओ स्पर्श सभ पीड़ा
के दूर कय देछ । २५ - तड़ाग । २६ - नओ (ग्रह) सय ओ एक हजार =
१९०० मे एक कमी कय = १८९९ संवत् ।

४ - जै जै । ५ - (खण्डित) । ६ - पडद्रि । ७ - छीते । ८ - ताततिथी ।
९ - सम्भुवाह उत्सवकथा प्रारम्भ भाषाकुं । १० - काम । ११ - कथयती ।
१२ - महिति ।

माघवे^{२७} मास पच्छ इजोर ।
^{२८}सागर-१३ तिथि दिन सिन्धु-कशोर^{२९} ॥
 मन दय बुझब सकल मतिमान ।
 मास साल तिथि दिन प्रमाण ॥
 कान्हाराम सुमरि जगदम्ब ।
 गौरिस्वयंवर कैल आरम्भ ॥

दोहा

विमल^{३०} वंश 'गङ्गक' विदित, कायस्थ मैथिल जान ।
 हलधर दासक तनय^{३१} जो कान्हाराम मम नाम ॥१॥
 गौरि विवाह उछाह^{३२} जत, बरनो चरित बनाय ।
 सज्जन जन हाँ विनति मम, पढ़ब सुनब मन लाय ॥२॥
 श्लोक सोरठा छन्द पुनि, दोहा गीत कवित्त ।
 मति अनुसार उचार करि, नाम नाटिका नृत्य ॥३॥

(पारवतीक जन्म लिख्यते^{३३} ।)

दाहा

दच्छ प्रजावति नृपति भये, जाप दान बड़ कीन्ह ।
 भाग दीन्ह सभ देव के, शिवक भाग नहि दीन्ह ॥१॥
 सती दक्ष-^{३४}कुमारि तब, गइ देखन मख^{३५} दान ।
^{३६}जोगानल तन जारेउ, देखि पतिक अपमान ॥२॥
 शिव-पद प्रीति पुनोत हित, जन्म लीन्ह पुनि आए ।
 निज इच्छा अवतार लिय^{३७}, हिमगिरि सुता कहए ॥३॥

२७-वैशाख । २८-सप्तम । २९-चन्द्र सोम ।

३०-पवित्र । ३१-पुत्र । ३२-उरसाह । ३३-लिखल जाइछ । ३४-दक्षक
पुत्री सती । ३५-यज्ञ । ३६-योग सँ उत्पन्न अग्नि मे देह जराय लेल ।

१-लीप ।

१३-तीथि ।

गीत मालवरागे--५

हिमगिरि भवन लेल अवतार ।
 हरखित नृपति सहित परिवार ॥
 उषव बघाव गेल नृपधाम ।
 घर घर हरप भरल भरि गाम ॥
 सोभा सुभग^{३८} देखल गिरिराज ।
 विधि^{३९} निरमाय सुता देल आज ॥
 देव-कन्या जनि लेल अवतार ।
 पुलकित^{४०} नित कर मंगल चार^{४१} ॥
 दान देधि कर विप्र^{४२} हुकारि^{४३} ।
 नित प्रमुदित^{४४} चित सुता निहारि ॥
 कान्हाराम भन सुमरि भवानी ।
 पुरिअ मनोरथ निज जन जानी ॥

छन्द - ६

लीन्ह सति अवतार हेम-गिरिराज भवनहि जाय ओ ।
 तह सिद्धि सम्पति सकल सम्प्रद रहे नृप गृह छाय ओ ॥
 नित मोद परम आनन्द मङ्गल कइत गिरिवरराज ओ ।
 तह आय मुनि सभ रास कीन्हो जहाँ छैल-^{४५}समाज ओ ॥
 यन सुमन^{४६} विकसित पवन^{४७} निर्मल तहि ^{४८}हरय प्रयताप ओ ।
 आए खन^{४९} मृग भूय^{५०} गिरि-र करए मोर शलाप ओ ॥

३७-सुन्दर । ३८-विधाता निर्माण कय । ३९-नित्य आनन्दित करैत ।

४०-मङ्गल गायक भाँट । ४१-ब्राह्मण के । ४२-आनन्दित मन ।

४३-पर्वतक समुदाय । ४४-फूल । ४५-हवा । ४६-ताहिठाम तीनू ताप
(दैविक, दैहिक ओ भौतिक) हरैत अछि । ४७-पक्षी ओ पशु । ४८-अधिक ।

२-हेम ।

३-हुकार । ४-छा ओ ।

गिरिराज घर पुर सगर घर घर होय मङ्गलगान ओ ।
कान्हाराम भन^१ समरि मन भल, गिरिजा दिअ वरदान ओ ॥

दोहा

हेमत मनाइन सहित नित, हरखित रहे अवास ।
सुतारूप अपरूप^२ लखि, दिन दिन बढ़त हुलास ॥१३॥
साहि समय रिखि नारद, मुनि किन्हो परवेश ।
ब्रह्मभवनसी गमन करि, चले जहाँ अचलेस^३ ॥१४॥

नारद प्रवेशक गीत मालवरागे--७

देल परवेश नारद मुनि सुनि ।
प्रमुदित^४ हेमत-नगर^५ मन सुनि ॥
दण्ड कमण्डल कर, कच^६ सेत ।
हरखित^७ मुनि नेल राजनिकेत^८ ॥
देखितहि नृप मुनि^९ लेल सनमानि ।
दिश्य आसन बैसाओल आनि ॥
चरणोदक लेल पैर पखारि ।
मन्दिर सकल सिचाओल^{१०} बारि ॥
नारि सहित नृप कैल प्रणाम ।
ध यभाग मोर मुनि^{११} एल धाम^{१२} ॥
नृप वृहिता^{१३} तब लेल मढाय ।
मुनि पद बन्दन देल कराय ॥
मुनि ! सरवज^{१४} जगत हितकारि ।
कहिय सता गुन-दोष विचारि ॥

४९ - पुत्रीक अपूर्व रूप देखि । ५० - पर्वतराज = हिमालयरूप ।
५१ - प्रसन्न । ५२ - हिमालयक नगर । ५३ - केश उज्जर । ५४ - राजभवन ।
५५ - नारदमुनिक सम्मान कयल । ५६ - सिञ्चित कयल । ५७ - घर । ५८ -
पुत्रीके ।

१ - मन मन समरि गिरिजा । २ - लहि । ३ - हरखित । ४ - मुनिक जगाव ।

करण कान्हाराम एह पद भान ।
नारद कह्य वचन परमान ॥

(नारद मुनिः^{६०} कथयति मालवरागे)--८

नारद मुनि जान सब नाम ।
से कोन ठाम जहाँ ने पयाम^{६१} ॥
तीनहु लोक हमर संचार ।
केशो नहि देखि मोहि नेवार^{६२} ॥
जतए जाइ मुनिअ जे कान ।
गोए^{६३} ने धरिअ करिअ बखान ॥
से मुनि सबहि मानव रोख ।
गुढ स्वभाव हमर कोन दोख ॥
चरचा हमर होअ सब ठाम ।
वचित कहिय होअ ते^{६४} दुरनाम^{६५} ॥
करण कवि कान्हाराम भान ।
सुपथ कहिय कुनद^{६६} कए मान

(गुनः^{६६} नारदः गीत गावति केदार रागे)--९

अयलहु^{६७} ते^{६८} तुअ धाम राजा, अयलहु^{६९} ते^{७०} सुअ धाम हे ।
मुनल कान गिरिराज^{७१} सुता भेलि, ते^{७२} मन भेल^{७३} अभिराम ।
रखि कृतारथ^{७४} भेलहु हेमत^{७५} रिखि, नारद मुनि मोर नाम ॥

६६ - सर्वज्ञ । ६७ - नारद मुनि मालवरागमे कहैत छथि ।

६८ - प्रयाण (यात्रा) करैत छथि । ६९ - निवारण कय सकैछ (रोकि सकैछ) ।

७० - गुप्त कय । ७१ - दुर्गेश । ७२ - अधलाह बात । ७३ - फेर नारद गीत

गवैत छथि । ७४ - हिमालयके पुत्री भेलनि अछि । ७५ - सुन्दर । ७६ - धन्य ।

७७ - हिमालय । पवित्र ।

१ - दूरनाम ।

सोभा सुभग सकल छवि मोहिनि, जोहल जगत तमाम ।
एहनि मुलच्छनि दोसर न देखिअ, गात्र करण कन्हाराम ॥

छन्द--१०

विहसि गुह७१ मुहु वचन मुनि कह, सुनिअ नृपति विचारि यो ।
गुन-खानि^{७२} परम सयानि^{७३} भगवति, आय लेल अवतार यो ॥
मात्र उमा भवानि गौरी, सुभग सता तोहर यो ।
सुनि गिरिपति सहित दम्पति, केल मन उद्गार यो ॥
दुर चारि दोल विचारि नारद केल पुनि अनुसार यो ।
पिनु-मातु-हिन^{७४} घर दीनता अलि, घर न कुल परिवार यो ।
नगन^{७५} जटिल^{७६} अकाम^{७७} सब खन, अशुन भेल अपार यो ।
एहन तर घर होएत गिरिजहि, उविधि से लिखल कपार यो ॥

दोहा

पुनि लक्षण गिरिराज सुनु, कहीं में हृदय विचारि ।
अचल हिनक अहिवात जग, परम पित्राक विचारि ॥११॥

हेमत-मनाइनि-विलापगीतं गायति-११

नारद वचन भूठ नहि रे जिउ सत्य के जानी ।
दम्पति सहित विकल नृप रे गौरी गुन खानी ॥
सुभग मुकोमलि^{७८} दुलहि रे विहि^{७९} सरिजल आनी ।
तनिका लिखल वर वाउर^{८०} रे विधि मति भूलानी ॥

७१ - भूठ (गम्भीर) । ७२ - गुण सँ भरल । ७३ - चतुरा । ७४ - पिता ओ माता
सँ हीन वर । ७५ - नाइत । ७६ - कामना सँ हीन ।
७७ - पुत्री । ७८ - विवाता आनि कय वनाओल । ७९ - बताह ।

१ - हिन दीनता । २ - जटोल । ३ - विधि लिखल । ४ - हेमत ।

सखि सङ्ग उमा भवन रह रे मैना तहाँ जाई ।
देखि दुलहि पुलकित मन रे जल दूग-दोउ^{८१} छाई ॥
कान्हाराम मन मन दय रे सुनि हेमत-वियारी ।
त्रिभुवनपति उमापति रे सब सोक निवारी ॥

गीतिका छन्द - १२

जत कहल नारद नृपति के तत सुनल गौरी कान हे ।
झूठ होए न वचन मुनिकेर विधि^{८२} तनय सब जान हे ॥
शिव चरण प्रीति पुनीत चित धरि मिलन कौन धरान हे ।
एहि सोच सबखन रहहि गिरिजा सङ्ग सखी नहि जान हे ॥
धरि^{८३} धीर कहि गिरिराज, सुनि ! सुनु करिअ कोन उपाए हे ।
कहहि नारद सुनिअ हेम^{८४} गिरि ! लिखल मेटल न जाए हे ॥
जे वरनि वरगुन कहल हम से मिलत गौरिहि आए हे ॥
कहाँ एत उपाए करि ओ होएब इश्वर सहाए हे ॥
(पुनः नारदः कथयति । गीतं मालवरागे) १३

जे वर दोउ^{८५} सब कहल बखानि ।
से लक्षण देखिअ सुलवानि^{८६} ॥
तपोवन तप कर सता तोहारि ।
मिलिहहि वर सुन्दर त्रिपुरारि^{८७} ॥
साहस सिद्धि होए सबठाम ।
करय उमा तप पुर मनकाम ॥
वर-गुन अनित^{८८} देखिअ जग मांह ।
शिव छाड़ि गौरी दोसर नहि नाह ॥

८० - दुनु ओलि में तोर भरल । ८१ - दूर कयल ।
८२ - शत्रुताक पुत्र नारद । ८३ - धैर्य धारण कय । ८४ - हिमालय । ८५ - फेर
नारद कहैत छवि । ८६ - वरक दोष । ८७ - महादेव में ।

१ - हेमकर ।

कृपा-सिन्धु वर रानी महेश ।
भवन ललल मुनि कहि उपदेश ॥
करण काण्हराम एह पद भान ।
नारद वचन करिअ परमान^{१०} ॥

दोहा

गिरिजहि आसिख दीन्ह मुनि, गुमरि । शङ्कर नाम ।
२मोचओ^१ संसय तेजि नृप, कहि गमने निज धाम ॥ १६ ॥

(गीत १२मनाइनि गायति) १४

^{११}कस्त एकांत बनाए, मनाइनि पूछल ।
कहिअ नाथ ! मुनि बात, हम नहि बूझल ॥
वर वर कुल परिवार, निक जओ पाविअ ।
गौरी ओग वर होए, विवाह करविअ ॥
गौरी कुमारि रहति, से बर सहव ।
बूढ़ भिखारि कुभेख^{१२}, से नहि करव ॥
प्राण-पिआरि दुआरि उभा पहु जानिअ ।
तेहन करिअ वर जोहि देखि सुख मानिअ ॥
ई कहि हेमत्^{१३}-पिआरि, पिआपद^{१४} गहल ।
सहित सिनेह^{१५} गिरीश, वचन सब कहल ।
सोच बिसारि पिआरि, राम सुभक्त मन ।
से करिहय कल्याण, काण्हराम भन ।

(गीत १२राजा कथयति केदाररागे) १५

जओ तोहि बैठीक नेह । रानी हे, कहिअ सिखावहु सेह ॥
तप जओ करय भयानि । रानी हे, तखन मिलत सलवानि ॥

पद = महादेव । ८६ = अपरिमित (अत्यधिक) । ६० = विश्वास ।

६१—संशय = सन्देह । ६२—गीत मनाइनि गवैत छथि । ९३—पतिके । ६४—
अधलाह देव मे ।

१—शंकर नाम । २—सोचअओ ।

ताव न भेटत कलैस । रानी हे, विनु परसअ महेश ॥
नारद कहल विचारि । रानी हे, वर गुन^{१६} निधि त्रिपुरारि ॥
सुनि पति वचन सोहाए । रानी हे, तुरित^{१७} गौरी पड़ जाए ॥
देखि भरल दुग^{१८} पानि, रानी हे, मोय बंसाओल जानि ॥
छन छन लेअ उर लाए । रानी हे, प्रेम सँ कहल न जाए ॥
करण काण्हराम भान । रानी हे, जग जननी सब जान ॥

छन्द १६

सब जानि परम सेवानि^{१९} गिरिजा, मोलि कोमल बँन^{२०} यो ।
हम राति सपना देखय जननी, कहिअ से गुनु ऐन यो ॥
विप्रवर घर आय हमरे, कहल तप कछ जाए यो ।
देवरिखि जत कहल प्रथमहि, सत्य वचन द्वाए^{२१} यो ॥
पिता मातुहि भाव मन तप, करी दोख^{२२} नसाए यो ।
एहन सपन^{२३} निशि^{२४} देखल, माता, करण काण्हराम गाय यो ॥

पुनः पावेंती गोलं गायति-१७

तपल^{२५} सृष्टि रचल विधि रे, विष्णु जगदानी ।
तप बल सम्भू^{२६} संघारह^{२७} रे, महिधर^{२८} अहि पानी ॥
तप आधार निब हय जग रे, तप करहु भवानी ।
उई कहि विप्र गमन कर रे, सुनल मन जानी ॥

६१ हिमालयक प्रिया । ६२—पतिक पद । ६३—वर्तनराज । ६४—गीत
राजा कहैत छथि । ६५—वरत पुनक खज ना बिवाह महादेव । ६६—
सीध । ६७—गौरीक लग । ६८—आँखि मे नोर । ६९—चतुरा । ७०—वचन ।

७१—निश्चित कय । ७२—नाश कय । ७३—राति मे । ७४—तपस्याक बल सँ ।

७५—संसारक संहार करैत छथि । ७६—पृथ्वीके धारण करैत छथि सर्व ।
(सोपनाग) ।

१—निशि हम देखल । २—संभू । ३—इ ।

सुनिह सोव थिबल भेलि रे, भय नागरि१२ रानी ।
नरति थोलए कहल सब रे, सपना से बखानी ॥
मातु पिता समुझाओल रे, बहु विधि ४ अनुमानी ।
करय चलल तप दुल्लहि रे कान्हाराम बखानी ॥

छन्द १२

पितु मातु त्रिअ परिवार पारजन नगर जत नर नारि यो ।
थिकल सोकाकुल ५ सर्वाहि दृग१३, बरिस जलधर धारि यो ॥
देवमुनि पुनि आय सबहि, दुसाय कहल सवाद यो ।
पारवती तदा संकर भेटिअ भेटिअ ६ सबहु विषाद१४ यो ॥

(तपोवन १५ पारवती गच्छति । तस्य गीतं गायति मालवराने-१६)

हेनगिरिकूमरि सुमरि महेश१५ । तपोवन चलल तपस्विनि भेत्त ॥
मणिमय भूषण देल नडाए । अङ्ग विभूति लेल लगाए ॥
घाट १७ पटम्बर पहिरन छोड़ि । पहिरि वधम्बर भेलि तँआरि ॥
सुललित जपन जोग जपमाल । कर१८ उर पहिरि लेल ततकाल
प्रिय परिजन पितु मातु बिसारि । करय चलल तप राजकुमारि ॥
गई तहाँ जहाँ बिरिन१९ निकुञ्ज । देसि करए लागलि २० तपपुञ्ज ॥
फिरि आइलि सङ सखी-सहेलि । करय काँटन वन उमा अकेलि ॥
कबहु कबहु फल ७ मूल मरास २१ । कबहु ८ करय द्रत करि उपवास ॥

१२-बुधियारि ॥

१२-आँखि मेघ जकाँ जल बरसय लागल । १४-दुःख । १५-पारवती तपोवन जाइत छथि । तकर गीत गवैत छथि नर्तकलोकनि मालवरान मे । १६-महादेवक स्मरण कय । १७-पटोर रेशमी वस्त्र पहिरन छोड़ि । १८-हाथ ओ छानी मे । १९-वनक लतागृह मे । २०-डेर तपस्या । २१-भोजन करथि ।

४-सनुमानी ।

५-सब दृग । ७-० । ७-० । ८-बहुत ।

तन सुख बिसरि तपहि मन लाग । निह ९ नूतन शिव-पद अनुराग ॥
करण कान्हाराम भन मन लाग । दरसन देव सिबसङ्कर आए ॥

दोहा

गई तपोवन गौरि जव, बँठी ध्यान लगाय ।

करन लगी तप जोगव्रत, हरपद प्रीति दूहाय २२ ॥१७॥

पुनः गीतं गायति मालवराने-२०

भमि २३ भमि विपिन २४ तोड़ल दलफूल । अनेक कुसुम २५ दल, छोड़ि ओड़ल ॥
बेलि चमेली कुन्द नेवार २६ । तोड़ल श्रीदल २७ ताकि अंगार २८ ॥
धूप दीप नैवेद कर तूल । पुजिअ सदाशिव होथि अनुकूल ॥
करिअ कठिन । व्रत गौरि त्रिकाल । बरिअ आय हर दीन-दयाल ॥
साधन विपुल २९ कएल भवानि । अमित ३० वरप नहि जाए बखानि ॥
आय सपन शिव दरसन बैल । तप-सिद्धि गौदि तोहर अब भेल ॥
मन धर धीर वचन सुनु आव । दरसन देव देखि तुअ भाव ॥
कान्हाराम भन सुनि उपदेश । शिव महेश, जे हरत कलेश ॥

दोहा

३१ अन्तरजामी समुझि चित, वृक्षे गौरि ३ कलेश ॥

बले तपोवन मुदित मन, आरत ३२ हरत महेश ॥१७॥

२२-स्वयं कय । २३-धूमि धूमि । २४-वन मे । २५-फूल ओ पात ।
२६-कुन्दक सभावाजार फूल नेवारि । २७-बेलपात । २८-...
२९-पर्याप्त । ३०-असंख्य । ३१-अन्तर्यामी=मनक वात बुझयबला ।
३२-दुःख दूर कयनिहार ।

९-गीत ।

१-कठिन । २-बखान । ३-गौरी ।

श्री महादेवक तपोधन प्रवेश गीतं मालवरीरामे—२१

दोम वन्धु कपाल भहेय । देल परदेश उमा जेहि देस ॥
 सोमिन तिलक भाल^१ तसि रेख । मगन^२ जटील अमंगल भेस ॥
 रुपरमाल जवमाल कपाल । भूत-प्रेतगन संग बैताल ॥
 डिमि डिमि डमरु वाज सब काल । पट बिहून^३ कटि^४ केहरि छाल ॥
 अमुभ भेल सब लेल जनाय । बलभ बहन चहु तपोधन जाय ॥
 जटा-जूट-सुरसरि^५ नीर । देवल उभा हरल सब पीर ॥
 पारवती सिव दरसन देल । कहल तोहर अब मप मिशि भेल ॥
 कन्हाराम कह धर बिसवास । घर ए सिव चललाह कैलास ॥

पुनः गीतिका छन्द—२२

आय वर हम होएव तोहर छोड़ह जव तप ध्यान हे ।
 जाह पितु गृह मुनि^६ गिरिजा देल तरि वरदान हे ॥
 सिवक बानी मुनि भवानी परम हृदय हुलास हे ।
 कन्हाराम भन वर दय संतर ममन कैल कैलास हे ॥

छन्दोऽर्थे ३९ गीतं आसावरीरामे—२३

वर देल तोहि हम आजे । सकल करय मुअ काजे ॥
 तेजह कठिन^७ तप आवे । भोल हरल देखि भावे ॥
 जाह मुनि पितु^८ मेहे । अवल तोहर सिनेहे ॥
 उमा मुनि ४ आनन्दे । जनि मिनु कुमुदिनि चन्दे ॥
 मानस बड़ल हुलासे । पुरल सकल मन आसे ॥
 कन्हाराम पद-भासे । सिव कैल ममन कैलासे ॥

३३—कपाल पर चन्द्रमाक रेखा (अर्धचन्द्र) । ३४—मगन—नाइट ।

३५—वस्त्रविहीन । ३६—डांड भे बाधक छाल । ३७—गंगाक जल ।

३८—सीध । ३९—छन्दक अर्थमे गीत । ४०—पिताक घर ।

१ - छन्दार्थ । २ - कठिन । ३ - बुसल । ४ - अनन्दे ।

पार्वती गीतं गायति आसावरीरामे—२४

आज - सुकल तप भेला । हरि हरि^१, सिव दरसन मोहि देला ॥
 पुरुष^२ प्रीति रिति जानी । परसन भेल सुलपानी^३ ॥
 सेटल दुसह बलेमे । वर देल आय महेसे ॥
 कन्हाराम पद भाने । मुनिक वचन परमाने ॥

(पार्वती देह साधना कय तपस्या करिषि । तस्य गीतं मालवरीरामे-२५)

वरअ हजार कन्द मुल भोजन, साक^४ वरख सत खाए ॥
 किछु^५ दिन ५५ बारि पीबि^६ तप कैलन्हि । ए विधि दिवस गमाए ॥
 किछु दिन भोजन सब परिहरलन्हि^७, तप कर पीबि बतासे^८ ॥
 एहन कठिन^९ तप देखि उमाके, बानी भेल अकासे^{१०} ॥
 तप सिद्धि तोहर मनोरथ सकलित, भेल^{११} कुसार्थ भवानी ।
 कन्हाराम भन मुनिअ उमा मन, १० आव मिलव सुलपानी ॥

दोहा

गमन^{१२} बानि अनुमानि जिअ, सत्य करिअ बिसवास ।
 पिता बोलावन आव जव, तप तेजि जाहु अवास^{१३} भाई ॥
 मिनिहेंहि आय सपरिधि, तब जानव परतीत^{१४} ।
 सुनत गमन^{१५} विधि - वचन जव, पुलकित उमा सुप्रीति ॥२०॥

४१—अहो ! ४२—महादेव । ४३—सात गय वर्ष क । ४४—जल ।

४५—छोड़ि देलनि । ४६—हवा । ४७—आकाश-वाणी भेल ।

४८—आकाशक वाणी । ४९—घर । ५०—बिसवास । ५१—आकाश
 से ब्रह्माक वचन ।

५—पुरुष । ६—किछु । ७—पिबि । ८—कठिन उमा तप देखि विधाता,
 भेल अकाशक वाणी । ९—मुनित । १०—अव ।

(सतीक। मरणोपरान्त श्री महादेव समाधि लगाय रहति ।

तस्य गीतं गायति आसावरी रागे) — २६

सतीक जखन परिनामे^१ । सिव मने भेल विरामे^२ ॥
जपन लागु हरिनामे^३ । सुनहि राम^४ गुण-ग्रामे ॥
रहहि सीव^५ सुखदामे । तेज मोह मद कामे ॥
गुनहि ज्ञान^६ मुनि ठामे । सब विधि रहहि अरामे ॥
राम नाम गुन गाने । तदा^७ मगन मन ध्याने ॥
करण कन्हाराम भाने । भक्ति-विवत समवाने ॥

दोहा

बहुत दिवस जब बितित^८ भय, एहि प्रकार बहु का^९ ।
सङ्कुर प्रेम प्रसीत बुझि, प्रष्टे राम दयाल ॥११॥

(श्री रामचन्द्रक^१ श्रीसिव^२ पहुँ आगमन । तस्य गीतं
आसावरीरागे) — २७

सुनु सिव ओ रे, ९१ कह हरि । सुअ सम के जग तप करि ॥
बहु विधि ओ रे, सराहल । सिव निज प्रेम निवाहल ९२ ॥
पुनि हरि ओ रे, ७कुसाओल । गौरीक जन्म सुनाओल ॥
गुन सब ओ रे, गौरी कर । कहल राम सुनल हर ॥
बिनती ओ रे, सुनिअ हर । जाए होइअ गौरीवर ॥
एह वर ओ रे, मागिअ । कन्हाराम कह मानिअ ॥

- १२ - परिनाम (अन्त) । १३ - वैराग्य । १४ - विष्णुक नाम ।
१५ - रामक गुण समूह । १६ - महादेव अतिशय सुख मे ।
१७ - मुनिक स्थान मे । १८ - तल्लीन । १९ - व्यतीत । २० - पार्श्व (लग) ।
२१ - रामचन्द्र कहल । २२ - प्रेमक निवाह कयल ।

१ - श्री सतीक मरणान्त । २ - ० । ३ - सम । ४ - श्रीरामचन्द्र श्रीसिव ।
५ - हरी । ६ - करी । ७ - वृत्ता ।

दोहा

रामचन्द्र वर दइ सिव, तब आवे कैलास ।
१३ सप्तरिखी तेहि समय सह ९४, आय मुदित सिव-पास ॥२२॥
कहे महेस रिखेस^{१४} सुनु, तपोवन करहु पयान^{१५} ।
उमा प्रीति परतीति लखि, आय कहहु परमान ॥२३॥

(सप्तरिखि तपोवन प्रवेश गीतं मालव रागे) — २८

देल परवेस सप्तरिखेस^{१६} । जहाँ रह उमा तपस्विनि भेस ॥
दण्ड कमण्डल कर पुनि वेद । चलल बुझए रिषि गौरीक भेद^{१७} ॥
कह रिषि गौरि^{१८} ! सुनहु मन लाय । केहि कारण बल तप कर आय ॥
काहि मनावहु, की मन तोहि । सरये वचन उमा कहु मोहि ॥
सुनि मुनिवचन उमा तब बाज । कहिनी गूढ़ कहत होअ लाज ॥
नारद आय देल उपदेस । ते तप करि पति होथि महेस ॥
बिहुसि उठे मुनि परम सुजान । नारद वचन सुनय जे कान ॥
ताहि कबहु नहि हो कहयान । करण कन्हाराम एह पद भान ॥

हरद २६

होहि परम भिखारि सो नर, सुनय नारद बात यो ।
दीन्ह^{१९} सति^{२०} उपदेस, पुनि फिर, भयन खाय ने भात यो ॥
परम कुटिल कठोर कपटी, जगत^{२१} सजन कहाय यो ।
वचन^{२२} ताके मानि गिरिजा, उमत^{२३} वर हित लाय यो ॥

(पुनः ११ सप्तर्षिः भवानी प्रति गीतं ७२ कथयति) ३०

कुल परिवार न नेह^{२४}, दिगम्बर ७४ सबलन हे ।

विजयघर धर लपटाए, कभेख^{२५} निरलज^{२६} तन हे ॥

- २३ - सप्तर्षि । २४ - मध्य । २५ - हे ऋषीश (ऋषिराज) । २६ - यात्रा ।
२७ - सप्तरिखी । २८ - गूढ़ अभिप्राय । २९ - सती के । ३० - संसार मे
सज्जन कहाय । ३१ - उमत्त । ३२ - फेरसप्तर्षि भवानीक (पार्वतीक)
प्रति गीत कहैत छथि । ३३ - घर मे । ३४ - नाइट । ३५ - अधलाह
वेश ओ निर्लज देह ।

८ - गौरी । ९ - सति दीन्ह । १० - ताके वचन । ११ - सप्तरिखि । १२ - निर्लज ।

सतत मसानहि वास, पास रह भूतगन हे ।
 निरगुन परम भिक्षारि, न नारि ७९ दरद मन हे ॥
 एहन उमत वर लागि, कठिन व्रत कएलहे हे ।
 से वर कए सुख कौन, विपति गमयबहु हे ॥
 सती विवाह सिब कएल, जगत सब जानल हे १३ ।
 ताहि देल १०० अखडेरि, फेरि नहि आनल हे ॥
 सुख सोअत १०० नहि, कबहु, भीख रह मंगइत हे ।
 एकसरि रहबहु मोन काज सब करइत हे ॥
 मुनिक वचन सुनि उमा, रहल बिठुसि मन हे ।
 सिब पद प्रेम चित लाब, करण कन्हाराम भन हे ॥

पुनं गीतं गायति—३१

हमर कहल उमा मानहु हे, वर देव मैं आनी ।
 सीन लोक छवि मोहित हे, वर गुन निधि जानी ॥
 सुन्दर सुभग सुलच्छन हे, जेहि वेद १०० जस गाबे ।
 पुर धेकुण्ड निसीत १०० हे, सुरमुनि सिर नाबे ॥
 दोख रहैत गुनसागर हे, से बड़ तप पाबे ।
 से वर आनि मिलायब हे, देखि मन भाबे ॥
 कन्हाराम भन मन दय हे, सुनल मुनिबानी ।
 नीक देल उपदेश मोहि हे, हँसि बोललि भवानी ॥

पार्वती कथयति गीतं आसावरीरामे—३२

बोली बिठुसि भवानी । मुनि हे, सुनिअ तोहि बड़ जानी ॥
 हेम ८१ उपल भए जाए । मुनि हे, १४ हठहि न प्रीति ८२ दुराए ॥

७९ - नारीक प्रति मन से दर्द नहि छनि । ७७ - उपेक्षा कयल । ७८ - सुतेत छथि । ७९ - जनिक यश वेद गवीत अछि । ८० - निषिक्त (स्थित) ।
 ८१ - सोना बर नाथर भय जाय ।

१३ - (सज चरण मे 'हे' नहि अछि) । १४ - हठ न ।

नारद वचन न रयागे । मुनि हे, सिब पद चित अनुरागे ॥
 अथगुन भरल १०० महेसे । मुनि हे, तनि पद प्रीति हमेसे ८४ ॥
 विष्णु गुन निधि धामे । मुनि हे, तनिक न मोहि किछ कामे ॥
 कन्हाराम कवि गाबे । मुनि हे, सिब छाड़ि दोसर न भाबे ॥

गीतिका छन्द—३३

प्रथम मुनिवर आय हम १०० पह, दितहुं जे उपदेश हे ।
 सेह सुनि मन जानि करितहुं, तेहन तपव्रत बेस हे ॥
 सम्भू रौं हम जन्म हारल, अब न दोसर विचार हे ।
 हठ तेजहु सठता १०० वचन, ता सब कहिय बारम्बार हे ॥
 घटक काज बड़ चटक चाहिअ आलस काज नसाए हे ।
 जगत पहुँ १०० कत जे वर कस्या, करिअ जाय मिलाय हे ।
 कन्हाराम भन मन कयल दिड़ व्रत, उमा नारद १०० वाक हे ।
 रहब घर कुमारि बर हर १००, विनु ने आनहि ताक हे ॥

दोहा

एगुपरि १०० मुनि कर जोरि कह, सुनिअ मातु जगदम्ब ।
 पिता भवन अब गमन कर, होइछ बड़े बिलम्ब ॥२४॥
 सिब पद प्रीति पुनीत लखि गौरी मनहि रिखैस ६१ ।
 गये हेमाचल पास तब, कहे उमाक कलेस ॥२५॥
 सुनि मुनीस के वचन मृग, गये तपोवन धाय ।
 करि विनती गृह आनेऊ, सुरित १०० उमाके बोलाय ॥२६॥

८१ - प्रेम किछहुं नहि दूर होइछ । ८२ - महेस । ८४ - हमेशा (सतत) ।
 ८५ - हमरा लग । ८६ - कपट । ८७ - मध्य । ८८ - वचन । ८९ - महादेवक
 विना । ९० - वरन । ९१ - महादेवक विना । ९० - पाएर पड़ि ।
 ९१ - मुनिराज । ९२ - तुल्य ।

(पार्वती^{१३} भवनं गच्छति । तस्य गीतं गायति) ३४

करि विमती गिरिराज, उमा लय आयल हे ।
हरखित भेलि मनाइनि, नयन जुड़ायल हे ॥
सखि मय मिलि पुनि गौरी, अंकम^{१४} लाओल हे ।
हरख नयन ढर नोर^१, देखि सुख पाओल हे ॥
सुनल नगर नर नारि, सबहि उठि छाओल हे ।
पुलकित परम आनन्द, उमा उर^{१५} लाओल हे ॥
प्रेम-मगन दिन-राति, सखी^२ सभ रमयित^{१६} हे ।
करहि कुतूहल^{१७} खेलि, विविध विध गमयित^{१८} हे ॥
नृपति बुझाव मनाइनि, अति प्रिय भाषि हे ।
गौरिक करिअ विवाह, देखिय भरि आँखि हे ॥
कन्हाराम भन सुनि^३, नृपति तब भाख हे ।
धर धरज मन लाय, करत अभिलाख हे ॥

दोहा

सुनतिरखि सिव ^{११}पहु गये उमा प्रीति कहू जाए ।

सुनि सिनेह सिव गमन ^४कर, सुनि निज भवन सिधाए ॥२७॥

(हेमत-रिखि^१ -नगरे श्री महादेव-प्रवेशः ।

तस्य गीतं गायति मालवरागे) - ३५

आएल सङ्कर विकट घर भेस । देल गिरिराज-नगर परवेश ॥

भाल जलक तिलक^२ राकेस । रूप भयङ्कर उर^३ पर सेस ॥

६३—पार्वती घर जाइत छथि । तकर गीत गवैत अछि । ६४—गोद मे ।
६५—छाती । ६६—आनन्दमय खेल करैत । ६७—अद्भुत । ६८—वितवैत ।
६९—सिवक लग । १—हिमालय-राजषिक नगर मे श्रीमहादेवक प्रवेश
होइछ । तकर गीत गवैत अछि । २—तिलकक रूप मे चन्द्रमा ।
३—छाती पर शेषनाग ।

१—नोर । २—सखी । ३—सुनि । ४—गमन भी ।

ठाढ़ भेल हर द्वार गिरीस । डमरु बजाव बाज नहि ईस^५ ॥
बाघम्बर पट लेल अछाए । बैसल मगन मन धुनी^६ लगाए ॥
खबरि भेल नय - मन्दिल^७ रानि । भिखि लय बहार भेलि कुमरि-भवानी ॥
जाए देखल मुख जोगी अकलेश । उमा चिन्हल, चिन्हल महेश ॥
भिखि न लेअ जोगी रहल निहारि । प्रेम भरल मन राजकुमारि ॥
कन्हाराम हर वृक्ष सिनेह । चट उठि गमन कयल निज गेह^८ ॥

उमा - विन्हगीतं आसावरीरागे—३६

भल हर दरसन देला । किअये विमुख भय गेला ॥
उमा सोचवस^७ भेली । बुझल न संग सहेली ॥
मानस परम अन्देसे । कोन परि मिलब महेशे ॥
विरह विकल भवानी । लखत सखी सयानी ॥
घेरज घर मुकुमारी^८ । घर आय विपुरारी ॥
सुनि सखि मृदुवानी । मन पुलकित भवानी ॥
पुरब प्रीति मन^९ आनी । चललि सुमरि सुलपानी ॥
करण कन्हाराम भाने । सिव^{१०} पद धरि मम ध्याने ॥

दोहा

पुरब सकल मनकामना । सिवसङ्कर वर आय ।

मित्र^९ सयाना^{११} कहल पुनि, भवन गमन हरखाय ॥२८॥

(श्री महादेव ध्यान लगाय रहथि । तस्य दोहा^{१२})—

हेमत-नगरसँ गमन करि, सिव कैलासहि आय ।

अचल समाधि साधि रह, बैठे ध्यान लगाय ॥२९॥

४—महादेव बाजन मे डमरु बजवैत जथि । ५—घर । ६—महादेवक स्मरण कय ।

५ - धुनी । ६ - मन्दील । ७ - सोचवस । ८ - मुकुमारी । ९ - प्रीति आनी ।
१० - सिव । ११ - सयाना अस । १२ - दोहा गीतं गायति ।

गीतं केदाररागे-३७

जैवल सित समसान ना । करय लागल तप ध्यान ना ॥
सुमरित मन भगवान ना । आन कथा नहि जान ना ॥
बहुन काल विति भेल ना । असुर न प्रकट एक भेल ना ॥

दोहा

ताड़क असुर तेहि समय भय, तेजमन्त बलवान ।
विजय करत सब काम फिर, काहुँ कछु न गुदान ॥

ताड़क असुर प्रवेश गीत मालव रागे-३८

ताड़क असुर खेल अवतार । भज बल जीतल सकल संसार ॥
तीन लोक सोक बड़ देल । सरसम्पत्ति छीनि हरि लेल ॥
मन्य न असुर अजर तसु देह । हारे सुर भागे छोड़ि गेह १० ॥
विधि ११पह गये अमर १२ अमरेय । जाय कहल सब विपति कलेस ॥
ताड़क दैत्य भेल परचण्ड । तानु प्रताप काप नव - खण्ड १३ ॥
करण कन्हाराम भन मन लाय । धरु धीरज विधि करय उपाय ॥

सुर सुरपति सौ विधि कहल, सुनहु एक परकार ।

सम्भु - तनय पलवदन १४ तै, होय असुर - संहार ॥३१॥

विधि उक्ति । गीतं देशाखरागे-३९

कह विरञ्चि १५ सुनिअ सुरसे १६ । ईश्वर करय सौ हरत कलेस ॥
पितु नृह जाय सती तेजु देहे । हिमगिरि भवन जन्म लेल सेहे ॥
तपोवन तप कयल राजकुमारी । हर वर लागि सहे दुख भारी ॥

७-चमुरा । ८-दैत्य ।

९-देवताक सम्पत्ति छीनि के हरण कय लेलक । १०-नष्ट नहि भेनिहार ।

११-विधाताक लग । १२-देवता ओ देवराज । १३-पृथ्वीक नवी द्वीप ।

१४-कार्तिकेय । १५-ब्रह्मा । १६-इन्द्र ।

१-काहु । २-सम्पत्ति छिनि ।

हर समाधि बैठे समसाने । ताहि बुझाओय कोन घराने ॥
मदन पास जाइअ सुरराजे । हर मन छोह १७ करय होय काजे ॥
करण कन्हाराम भन परमाने । एह उपाए छोड़ि दोसर न आने ॥

दोहा

सुर सुरपति विधि वचन सुनि, गये मदन १८ पह धाय ।
विविध भाँति अस्तुति करि, विपति कहौ बिलखाय ॥३२॥

छन्द - ४०

कहहि सुरपति सुनिअ रतिपति १९, करिअ मोर उपकार यो ।
ताड़कासुर देत सुर बुल, करय बड़ परहार २० यो ॥
सम्भु - सुतर २१ तहु मरत अरिजन २२, तकर करिअ निगाह यो ।
जाय हर मन क्षोभ २३ करिअ सब, करय सङ्कर ध्याह यो ॥

सोरठा

सुर स्तुति किन्हे जाय, भेटे मनसिज २४ आए सब ।
विपति सुरन गुनाय, मदन २५ कहे मोहि कुसल नहि ॥३३॥

मदन २६ कथयति गीतं केदार रागे - ४१

करय काज तोहार, सुरपति । परम धरम उपकार ॥
परहि २७ जाय जसो प्राण, सुरपति । सदगति देहि भगवान ॥
धीरज धरिअ सुरेश, सुरपति । छोमित करय महेश ॥
करण कन्हाराम भान, सुरपति । लेल मदन धनु बाण ॥

(मदन धनु - सर लय श्री महादेवक ध्यान तोड़य २ गच्छति,

तस्य छन्दः) - ४२

जब बले श्री रतिनाथ २८ । लय सुमन - सर २९ वनु हाथ ॥

१७-क्षोभ (वेचनो) । १८-कामदेवक लग दीड़के । १९-कामदेव ।

२०-प्रहार । २१-शिवक पुत्र सौ । २२-शत्रु । २३-विकलता ।

२४-कामदेव । २५-कामदेव । २६-कामदेव कहत छथि ।

२७-दोसरक कल्याणक हेतु । २८-कामदेव । २९-कुलक बाण ओ धनुष ।

१-सुरेश, छोमित । २-करय । ३-तोपर धनुष ।

करि हृदय माह विचार । तब किन्ह बत सँसार ॥
 मनसिज भयो^४ कोपमान । तब रहा कछु न ठेकान ॥
 ब्रह्मचारि व्रतकार । ताहु उर से^५ मार ॥
 करत जप तप जोग । सेउ भुलि गेल रस भोग ।
 काहु न धीरज धरम । भयो ज्ञान तेज बेमरम^७ ॥
 नहि रहा काहु विवेक । सब छोड़े धर्मक टेक ॥
 घरनि^{३०} धीर नर नारि । भयो काम बस विचालि^८ ॥
 ३१ सँल सँलहि धाव । भयो अचल^९ रस भाव ॥
 उमरि सुरसरि^{३२} नीर । तब मिले सागर तीर ॥
 ३३ उर^{१०} सबहि मदन बिराज । सब छोड़े धीरज लाज ॥
 नदी नाल ताल ब । करत संग सघाव ॥
 तर लता सखा निहारि । ओढ लेन चह^{३४} अकवारि ।
 जहाँ जड़नि^{३५} की गति ऐस । ११ तहाँ चैतन्य^{३६} जन^{१२} कैस ॥
 पशु पक्षी जीव^{३७} जन्तु । लागू कामक तन्तु ॥
 सुर असुर किन्दर^{३८} अयाल । अओ भूत प्रेत बैताल ।
 इन्ह दसा क्या कल^{३९} बयान । हव^{३९} सदा मदन गुलाम ॥
 भओ लोक मदनक अन्ध । सब छोड़े घर के धन्ध ॥
 कहत कवि कन्हाराम । सब बेमत भयो बस काम ॥

१४ छन्दोऽर्थे गीत आसावरो रागे-४३

सबक विवेक दुरि गेले । काम-विषस सब भेले ॥
 जोगी जतो तप ध्याने । छाड़ि भूलल रसपाने ।

३० - पृथ्वी पर घर्षवान् । ३१ - पर्वत पर्वते दिस दीड़ेत अछि । ३२ - गंगाक जल । ३३ - सभक हृदय मे ३४ - आलिङ्गन । ३५ - अचेतन वस्तु । ३६ - चल-निहार जीव । ३७ - किन्दर (देवविशेष) ओ साप । ३८ - स छटीकरण । ३९ - अछि (है) ।

४ - भयो कोउ कोप ५ - सेर । ६ - गौ । ७ - बेमर्म । ८ - विरतापि । ९ - अवल मन रस । १० - उर । ११ - ० । १२ - जन्म । १३ - जीवा जनि सब लागू । १४ - छन्दोऽर्थे ।

तेजल सब सव^{४०} ग्रन्थे । बिसरल सुकृत^{४१} पन्थे ॥
 वेद विधान बिसारि । प्रेम मगन नर नारि ॥
 धनु सर जब लेल मारे^{४२} । धीरज जग सँ बिसारे ॥
 मदन कयल विपरीति । काहु रहल नहि ४३ नीति^{१३} ॥
 निज निज तेज ४४ मरजादे । सबय काम-रस स्वादे ।
 करन कान्हाराम गावे । पुनि जनि हो अस भावे ॥

सोरठा

परम बिकल बसि काम, सुर गन्धर्व सिद्ध नर ।
 बिसरि रहे हरिनाम, मनसिज^{४५} मन सब के हरे ॥३४॥

दोहा

बुझ^{१६} वण्ड^{४६} ब्रह्मण्ड मह, लीला अस कर मार^{४७} ।
 नारि नारि अस पुरुष कर, नारी^{१७} पुरुष हकार ॥३५॥

छन्द-४४

बुई परम प्रवण्ड मनसिज, कीन्ह कीतुक^{४८} छोल यो ।
 जावत हर^{४८} पह जाय मनसिज, तावत उठल कलोल यो ॥
 निवहि देखि सकम्प १८ मनसिज, डरय अति बित डोल यो ।
 पूर्ववत संसार बिति गति, भेल परम अमोल यो ॥

सोरठा

दुखित भये सब जीव, मदन^{४९} १९ तरावित बाल जिमि ।
 डरे काम देखि सीव^{२०}, मनसिज मनहि विचार करि ॥३६॥

४० - उत्तम पुस्तक । ४१ - धर्मक बाट । ४२ - कामदेव । ४३ - धर्म ।
 ४४ - मर्यादा छोड़ल । ४५ - कामदेव सभक मनके हरलनि । ४६ - ब्रह्माण्ड
 भरि मे दू टा लाठी चलओठनि । ४७ - कामदेव एहि प्रकारक लीला
 कयल । ४८ - विस्मय प्रस्तुत कयल । ४९ - सिक्क लग ।
 ५० - कामदेव सँ तेना डरावक जेना बच्चा ककरो सँ डराइत अछि ।

१५ - धीली । १६ - बुझ । १७ - पुरुष नारी । १८ - मन मनसिज । १९ - तरलत ।
 २० - सिव ।

फिरत होत अति लाज, करछो कोन परकार विधि ।
प्रकट कीन्ह रिशुराज^{१९}, कुसुमित भयो वन मुमन पर ॥३७॥

वसन्तरागे - ४५

रितु समय प्रकट वसन्त सुन्दर, देखि वन मन मोहही ।
वापी^{२०} तड़ाग सरोज विगसित, सुखद सर^{२१} सब सोहही ॥
तहाँ गुञ्ज मञ्जुल मत्त मधुकर, हंस सुक^{२२} पिक धुनि करी ।
कत नाथ गावहि अस्तरागन, मगन मन आनन्द भरी ॥
बहु पवन^{२३} मन्द सुगन्ध सीतल, मदन ज्वाला बहि चली ।
सबए^{२४} मन मतसिज^{२५} जागे, सुभमता तन अति भली ॥
करि कोटि कला उपाय मतसिज, हारे सौन^{२६} २२ सहाजिजाँ ।
अचल सम्भु समाधि छूट^{२३} न, करण कन्हाराम गाजिजाँ^{२४} ॥

दोहा

चितवन^{२५} चहु दिस निरखि कय, देखे विटप^{२६} विशाल ।
कोपि^{२७} चढ़े तेहि दरख पर, किये नयन दुहु लाल ॥३८॥

छन्द - ४६

कैए कत परहार मतसिज छूट न सम्भु समाधि यो ।
दरख पर चढ़ि कए जे मारए, सिबहि^{२८} उर सर साधि यो ।
उठे जागि समाधि छूटे, जूटे मदन धाधि^{२९} यो ।
चहु ओर नयन उचारि देखे दरख पर अपराधि यो ॥

१९ - वसन्त । २० - बाउली ओ पोखरि मे कमल फुलायल । २१ - पोखरि ।
२२ - सुगा । २३ - हवा । २४ - कामदेव । २५ - सौन्य ओ सहायक ।
२६ - विशाल गाल पर । २७ - क्रोध कय । २८ - शिवक छाती पर सर साधि
के । २९ - ज्वाला ।

२१ - मृए । २२ - सहाजिजाँ । २३ - छुटल । २४ - गाजिजाँ । २५ - चितवन ।

दोहा

तेतर नयन उधारेउ, कोपे अनल^{२०} घहाय ।
चितवन^{२१} नयन तकाय कय^{२२}, काम भये जरि छाव ॥३९॥
हाहाकार जगत भए^{२३}, भोगी सब पछताव ।
हरखि^{२४} जोगि जति तप रम, भये अकण्ठक आव ॥४०॥
रती सुने^{२५} पति-मरन सुधि, व्याकुलि पहुँचलि^{२६} धाय ।
रोदति^{२७} वदति करुणा करति, हरपद लोटति आय ॥४१॥

रति-विलाप केदाररागे-४७

किअ पहु हरल हमार हे हर, किअ पहु हरल हमार ।
कोन अपराध पहु^{२८}, कयल तोहर दहु, जारि कयलहु पहु छार ॥
तोहे विभूधन पति, जाभि नारि गति, विनु पहु जीवन असार ।
घोर वयग धनि, हरल सिन्दुर मनि, पहु विनु जगत अन्धार ॥
छन छन महिपर^{२९}, अनयन नीर डर, करुणा करय अपार ।
रति विकल तह, सङ्कर सुनि कह, होयत तोहर परकार ॥
धरज धय रहू मिलत तोहि पहु, यदुकुल कृष्ण अवतार ।
तासु तनय रति, होयत तोहर पति, छुटत विरह दुख भार ॥
नाम अनङ्ग अङ्ग नहि तब लगि, विनु तन^{३०} जीवन संसार ।
कन्हाराम भन, रति मगन मन, चलि बेल अपन अगार^{३१} ॥

(सुरपति श्री महादेव^{३२} पहु गच्छति । गौड़ मालवराने -४८)

हरक समाधि तोड़ल जब मतसिज, सुरपति^{३३} सुनल काने ।
सहित विरञ्जिच^{३४} देव सुरपति मिलि, हरि पहु कयल पयाने^{३५} ॥

२० - आगि प्रज्वलित भेल । २१ - कनैत वज्र ।
२२ - पृथ्वी पर । २३ - बिना देहक जीवन । २४ - घर ।
२५ - श्रीमहादेवक लग । २६ - डन्ड । २७ - ब्रह्मा । २८ - प्रस्थान ।

१ - चितवन । २ - कय सो काम । ३ - भी । ४ - जोगी जती हरखि । ५ - सुनो ।
६ - पहुँचि । ७ - पहु हम कयल । ८ - नहि नयन ।

विष्णु विरञ्चि अमर^{७१} अमराधिप^{७२}, सब गेल सिवक समाजे ।

^{७३}अन्तर्यामि स्वामि मय जानिअ, की कहव हम सब भाखी ।

तदनि विनति करि कहिअ कुपानिधि, जन्मो मोर अभिमत राखी ॥

सुर गन्धर्व सर्व मन इच्छा, देखिय हरक उछाहे^{७४} ।

कान्हाराम भन पुरिअ मनोरथ, करिअ सदासिव व्याहे ॥

छन्दः । देवोक्ति गायति--४६

दीनबन्धु कुपाल सञ्जूर, अरज^{७५} सुनु मन लाय यो ।

देवका दुख देत दानव, तकर करिअ उपाय यो ॥

ताड़कासुर प्रबल बल भेल, दर्प चढ़ रण धाय यो ।

समर कए सब अमर आरे^{७६}, उरे सकल पड़ाय यो ॥

सती जाय जे जन्म लीन्हो, हेनसमुता^{७७} कहाय यो ।

कठिन तपश्चर किन्ह तपोधन, सम्भु-पति हित लाय यो ॥

तासु पाणिग्रहण कीजै, होइअ देव-सहाय यो ।

तासु सत अवतार खटमुख^{७८}, हुनव दानव जाय यो ॥

दीन के दुख हरण सञ्जूर, सरन सब छैल आय यो ।

सरन के प्रभु राखु लज्जा, करण कान्हाराम गाय यो ॥

दोहा

पार्वती तप कीन्ह बड़, तुअ पद प्रीति विचारि ।

अङ्गीकार करि तासु वत, दीनबन्धु त्रिपुरारि ॥४२॥

कहे महादेव सुनिअ प्रभु, सहित विरञ्चि^{७९} सुरेस ।

आजा सब के करव हम घटक पठाबिअ बेस ॥४३॥

७१ - देवता ओ देवराज । ७२ - अन्तर्यामी (मनक बात बुझयवला) । ७३ -

उत्साह । ७४ - निवेदन । ७५ - देवता के बेलओलक । ७६ - हिमालयक पुत्री ।

७७ - पद्ममुख (कात्तिक) । ७८ - ब्रह्मा ओ इन्द्र ।

७९ - रापति ।

हरखे सुर वरखे सुमन^{८०}, गगन दुन्दुभी बाज ।

सप्तरीख तेहि समय मह^{८१}, आये सिवक समाज ॥४४॥

सप्तरिखि-प्रवेश गीतं मालवरागे - ५०

सप्तरिखि भल अवसर जानि । अयलाह जहाँ विधि हरि सुलपानि ॥

कह विधि बचन सुनिअ रिखेस^{८२} । हेमगिरि भवन करि परवैस ॥

हेमगिरि भवन गौरी कुमारि । कथा वरिअ दिढ़^{८३} वर त्रिपुरारि ॥

घटक चटक परिपञ्च^{८४} निधान । ताहि सिखाव दोसर के आन ॥

जाय कथा मुनि आनु मिलाय । लग्न पत्रिका लेख लिखाय ॥

करण कान्हाराम एह पदभान । हरखित रिखि तब कएल पधान ॥

दोहा

प्रथमहि मुनिवर गयेल तहाँ, जहाँ गिरिराज कुमारि ।

बोले मधुरस बचन तब, हरखित हृदय विचारि ॥४५॥

गीतं आसावरीरागे - ५१

भेल परम विसमादे^{८५} । कह्य अवलह^{८६} समादे ॥

सुनु गिरिराजकुमारि । काम^{८७} जारल त्रिपुरारि ॥

सुनल न हमर^{८८} कहानी । मानल नारद-बानी ॥

तप भेल व्यर्थ तोहारे । आव की करव परकारे ॥

बोली बिहसित बानी । उचित कहल मुनि जानी ॥

जारल काम महेसे । तकर न गोहि अन्वेसे ॥

कहओ बचन परमाने । पिव छाड़ि गति नहि आने ॥

करण कान्हाराम गावे । सुनि मुनि अति सुख पावे ॥

८० - फूल । ८१ - मे । ८२ - मुनिराज । ८३ - स्थिर । ८४ - छल करवा से

पद । ८५ - दुख । ८६ - कामदेव के जराओल । ८७ - कथन ।

सोरठा

देखो हर-पद प्रीति, उमा प्रेम^१-लव-लीन^२ मन ।
मुनिवर बुझि मन धीति^३, करि प्रणाम गये हेमत^४ यह ॥४६॥

दोहा

गये हेमाचल निकट मुनि, नृपति कीन्ह सनमान ।
अरप^५ पदारथ कइय कइ, पूछिह^६ कहाँ पयान^७ ॥४७॥

(सप्तरिखि कथयति गीत गौड़ मालवरागे) - ५२

अयलहुँ हम तुअ पास नृपति सनु घटना एक विचारि ।
गीरि कुमारि नृपति घर सुन्दरि^४, सुन्दर वर त्रिपुरारि ॥
परम जोग^५ सुन्दर वर सङ्कर, निन्दत नहि संसार ।
अनुमत करिय समाज सृजन लय, अओर^६ अपन परिवार ॥
प्रथम^७ रानि सनमानि विचारअ, तखन सङ्ग समाज ।
वरगुन एहन कतहु नहि भेटत, महादेव वर राज ।
तीनू^८ लोकक सोक^९ नैवारधि, सुर मुनिगन सब दास ।
घटक-वचन सुनि १० श्रुति उठि गेलाह जहाँ निज रनिवात ॥
कुल पलिवार सृजन परिजन जत, सबहि हँकारि बोलाय ।
घटक-वचन पुनि सबहि सुनाओल, अनुमति कहिअ दिडाय ॥
रानि सहित अनुमत सम्मति भेल गवक मिलल एक भाव ।
हरखि जमाय करिअ सिखसङ्कर, करण कन्हाराम गाव ॥ ॥

७७ - पार्वती प्रेमक थोड़ी माया मे एकाग्र । ७८ - धर्म । ७९ - हिमालयक लग ।
८० - अर्घ्यक हेतु जल । ९१ - आनमन । ९२ - योग्य । ९३ - पहिने रानीके
सम्मान कय विचार कर ।

८४ - शोकक निवारण करधि । ८५ - हिमालय ।

१ - देखो, २ - लीलीन । ३ - पूछिह । ४ - ० । ५ - अओ । ६ - तिन ।

छन्द--५३

पुछल^७ मुनिवर पास^८ गिरिवर, कहल विधिक गकार यो ।
उमा-वर हर करिअ समुचित, तकर करिअ विचार यो ॥
सुनि गिरिवर कीन्ह अनुमत सुदिन लगन लिखाय यो ।
देख मुनिकर लगनपाती, चलल हरखित पाय यो ॥

दोहा

लय पाती तब सप्तरिखि, मुदित चले हरजाय ।
पाती दीन्ह विरञ्चि^९ कर, आनन्द मन अघिकाय ॥४८॥

लगनपत्रिका-गीत गायति - ५४

लगनपाती रिखि आनल, सब जन^८ जानल हे ।
ब्रह्मा बाँचि सुनाव, हरख, सब गानल हे^९ ॥
लेल पुमाय लगन विधि^{१०}, सब भेल तिनी^{११} हे ।
सुर मुनि परम अनन्द, पाओल देव तीधी हे ॥
गगन दुन्दुभी बाजए, सब जन^{१३} गाजए हे ।
हरक धियाह उछाह, साज सब साजए हे ॥
सुर^{१४} सुमन वरगाओल, सिबहि चढ़ाओल हे ।
घर घर उधव वधाव, कन्हाराम गाजल हे ॥

दोहा

लगन दिहाए^{१५} लाए मुनि, सुनि सुर मुनि गन्धर्व ।
कहत साज बरियात के, सुरगण हरगण^{१६} सर्व ॥४९॥

१५ - लगनपर्वत के । १६ - ब्रह्माक हाथ मे । १७ - देवता पूज बरसओलनि ।
१८ - स्थिर कय । १९ - महादेवक गण ।

७ - पुनि पुछल । ८ - ० । ९ - ० । १० - विधी ।

११ - सीढ़ी । १२ - जनि नव । १३ - ० ।

(गिरिराज स्वयंम्बर आरम्भ करथि । तस्य गीतं गायति)--५५

कथा भेल मनमोल, दुहु दिस मानल हे ।
सुदिन सुघड़ी तकाय, स्वयंम्बर ठानल हे ॥
हेमत भवन भरि नगर सोद मुदित मन हे ।
गौरी विवाह उछाह देखव दृग कखन हे ॥
मेना नगर हुकारि नारि सब आवए हे ॥
कोकिल^१ वैन उचारि मङ्गल गीत गावए हे ॥
कीमुक देखि मनाइनि अवसर पाओल हे ।
दिग्ध-भूषण पट^२ चोर सबहि पहिराओल हे ॥
सबहुक छित उदवेग लागि रहल अति हे ।
कखन उमा सिर सिन्दूर मनाइनि देखति हे ॥
घरु घेरज मन लाए कन्हाराम कवि मन हे ।
परसन होएव महेस पुरत अभिमत मन हे ॥

पुनः गीतं गायति - ५६

हाट बाट जत पुर महँ रे सब गली बजारे ।
स्कनकहि सबहि बन्धाओल रे, जगमग भल कारे ॥
कनक भवन भरि^४ पुर भेल रे, नृप देल बनवाए ।
पंच छोटा लखि पड़ नहि रे, धनपति समुदाए ॥
नृप मन्दिर मणिमय रचि रे, सोभा अधिकाए ॥
अमर^५ नगर देखि कशि^६ रह रे, सुरपति ललचाए ॥
जनवासा नृप प्रथमहि रे रचि ललित विताने^७ ।
चित्र विचित्र उरेहुल^८ रे, कए तरह मकाने ॥
व्याह वस्तु जगमह जत रे, तत भरल भड़ारे ।
कत सरञ्जाम कयल नृप रे, नहि रहल सुमारे ।

१ - कोइलीक समान वाणी । २ - रेशमी वस्त्र । ३ - सोनाक ।
४ - नगर भरि । ५ - देवता लोकनि नगर के देखि । ६ - पछताइत
छथि । ७ - चनवा । ८ - परिष्कृत कयल ।

कान्हाराम भन भगवति रे, जेहि गृह अवतारे ।
वहाँ कमी कोन बातक रे नृप सबय समारे ॥

(अथ श्री महादेवक सिंगार, बरिआतक तैआरि । तस्य गीतं
गायति । गीतिका छन्द) -- ५७

सबहि कर सिंगार मन^१ सब जटा मोरि^२ बनाय हे ।
मोरि वेडल विविध थिखधर, फना देल लटकाय हे ॥
साल^३ अओ लण्डमाल^४ परिहरि^५, बाघ छाल ओढ़ाय हे ।
कान कुण्डल रुडमाला^६, कर कपाल गथाय हे ॥
गुनि रुडमाल गथाय पहिरल, माल कण्ठ लखाय हे ।
भङ्ग भोजन मङ्गल सिर^७ बह, अङ्ग खाक^८ लगाए हे ॥
गरा सोभ^९ उपवीत सुन्दर, वासुकी लपटाए हे ।
चन्द्र भाल बिसाल लोचन, एक अनल^{१०} घहाए हे ॥
भूत प्रेत पिशाच परिजन, नाच जोगनि घाए हे ।
करत गन गन मनहि मन गन थिकट भेग बनाए हे ॥
चलल हर वर वरद पर चढ़ि डमह लेल बजाए हे ।
जुत्थ^{११} जुत्थ बरात भूत गन, चलल अति हरखाए हे ॥
असुभ भेख देखि सिख केर, सुर^{१२} त्रिया मुसुकाए हे ।
दुल्लह लाएक^{१३} दुल्लहि जग नहि, कोन करव जमाए हे ॥
उमत वर बरिआत उमत, समत केओ नहि जाए हे ।
कोन विधि समुरारि निबहव, संग बाग न भाए हे ॥

१ - सजाओल । २ - महादेवक गन सन । ३ - मुकुट । ४ - चादरि ।
५ - छोड़ि । ६ - रुडाक्षक माला । ७ - छाउर । ८ - जनेउ ।
९ - आगि घघकैत अछि । १० - देवश्री । ११ - योग्य ।

१ - रुमाल । २ - सिलह । ३ - जुत्थ ।

करण कवि कान्हाराम कह पुनि, सुनिअ मव मन लाए हे ।
२० जगतपति अतिनाम २१ सङ्कर, करव अपन उतार हे ॥

(देवतागन बरात मच्छति, तस्य गीतम्) - ५८

विष्णु धिरञ्जि २२ सुरपति, सुर मुनि किन्दर २३ हे ।
साधि समाज बनाय, चलल बरात २४ हर हे ॥
विष्णु २५ सयन जगमगित, देखि भेटल सोफ हे ।
हर दुल्लह अनुरूप, हसत पथ लोक हे ॥
विष्णु कहल विधि, सुनिअ सहित सुरराज हे ।
फरक फरक भए चलहु सैन २६ समाज हे ॥
हरिक वचन सुनि गङ्गुर, मन मुसकाय हे ।
फेरल हरगन २७ सकल, गृही बजाय हे ॥
हरआज्ञा मन जानि, फिरल मन धाए हे ।
प्रभुपद कएल प्रणाम, विकट रूप आए हे ॥
कान्हाराम भन हरगन, देखि सरुन हे ।
हसल सकल हहाए, देव २८ सुरभूप हे ॥

गीतिका छन्द - ५९

भेख अमित अनेक बाहुन करत नाना रंग हे ।
देखि सयन २९ समाज सङ्कर, बिहसि कए लेल रांग हे ॥
काहु नयन ३० न श्रवण नासा, कर तमासा धाए हे ।
काहु बाहु बिहून देखिअ, काहु बाहु घनेर ३१ हे ॥

२०—संसारक ईश । २१—संघासीक नाथ । २२—ब्रह्मा । २३—किन्दर
(देवगण विशेष) । २४—महादेवक वरियाती । २५—शिवनाम के ।
२६—सेना । २७—महादेवक गण । २८—देवता श्री देवराज ।
२९—सैन्य (आन दल) । ३०—ककरो आँखिये नहि न ककरहु कान नाक नहि ।
३१—बिहीन । ३२—बहुतो ।

३३ रिष्ट पुष्ट अनिष्ट धूसर, रङ्ग रूप कराल हे ।
३४ छीन तन कोपीन काहु न, भुवन कर कपाल हे ॥
अमुर ३५ इवान शृगाल सर मुख भरे सोनित गात हे ।
आसमहुं जे गर्ह करते चले सम्भु बरात हे ॥
कान्हाराम भन मन-भेख अगमित, कौन धरन ३६ अमाति हे ।
जले जात बरात भुत्तन, करत अद्भुत भाति ॥

(मगपुर ३७ लोक वर वरिआत देखि गीत गायति) : - ६०

वरव चकल हर चलल विआहव, भूत प्रेत बरात मे माई ।
डिमि डिमि डमरु वजाव वृषभ ३८ पर, आक धुधुर खात मे माई ॥
गरा ३९ गरल, उर ४० फनिपाति लहलह, विभूति भरल भरि गात ४१ मे माई ।
पाट ४२ पटम्बर अम्बर तन नहि बाधछाल फहरात मे माई ॥
दिश ४३ परिधान लाज ४४ नहि तन ४५ महु छन छन घेरए घेआन मे माई ।
मगपुर ४६ लोक देखि वर वाउर ४७, काहु न रहल मेआन मे माई ॥
वर वउराहु ४८ भेख विकट अति, देखो लागो घाम मे माई ।
एहन उमत वर कोन विआहव, देखितहि लोक डेराम मे माई ॥
धन्य हिवा ४९ तेहि माय धाम के, जे करण एहन जमाय मे माई ।
एहन उमत दुल्लह रांग दुल्लिन, निवहव कोन उपाए मे माई ॥
कान्हाराम भन सुमरि सिव मन, सुनहु सकल नर नारि मे माई ।
धन्य भाग अहिवात ५० अचल तेहि, जेहि वर मिलु त्रिपुरारि मे माई ॥

३३ - हृष्ट (गोटावल) । ३४ - क्षीण शरीर ।

३५ - देव कुतुर गिदड गवहा सनक मुँहधला । ३६ - संघ

३७ - मार्ग मे नगरक लोग । ३८ - वृषभ (बसहा) । ३९ - कण्ठ मे विष । ४० -
छाती पर साप । ४१ - देह । ४२ - रेशमीबरनक पहिरन । ४३ - दिशा रूपी
पहिरन (नाउट) । ४४ - देह मे । ४५ - मार्ग मे नगरक लोक । ४६ - बतहा ।
४७ - बतहा । ४८ - साहस । ४९ - सोभाय ।

पुनः दोसर ग्रामलोक उक्ति, गीतं गायति--६१

उमत् उमत्^१ वर, चलल बिधाह कर हे ।
आगे माइ उमत्^२ सङ्ग वरिआत, एहन वर के कर हे ॥
नगन^३ सतत रह, लाज न तन मह हे ।
आगे माइ, भयम भ ल भरि मातु^४, एहन वर के कर हे ॥
बुढ़ सधुर वर, लाय धुधुर कर हे ।
आगे माइ, धर धर कपडत देह, एहन वर के कर हे ॥
डगममात चल, नयन अनल^५ वर हे ।
आगे माइ, भूत प्रेत सिनेह, एहन वर के कर हे ॥
त्रिशूल खटङ्ग^६ घर, अमुभ भेव वर हे ।
आगे माइ, देखइत परम भयान, एहन वर के कर हे ॥
धिकाह सुन्दर वर, कयल^७ कुरूप हर हे ॥
आगे माइ, कन्हाराम कवि भान, एहन वर के कर हे ॥

(राजा गिरिराजक^१ सरिआती नेओता आब । तस्य गीतं
गायति मालव रागे) --६२

गिरि^२ लघू पंथ सकल नृप^३ नेओतल, नदी नाला तालावे^४ ।
वन सागर सभ नेओत पठाओल, मुदित^५ मनोहर भावे ॥
कामरूपी सुन्दर तनु^६ धरि धरि, चलल नेओत सब भारी ।
सङ्ग समाज सहित वर नगरि, आगरि पिअहि पिआरी ॥

१०—उग्रनाथ (महादेव) । ११—उमत् वरिमाती संग मे । १२—नाइट ।
१३—देह मे । १४—आगि । १५—त्रिशूल रूप मे सोटा । १६—महादेव कुरूप
बनल छवि । १७—पंथ ओ छोट सभ पर्वत के । १८—राजा हिमालय ।
१९—आनन्दित । २०—देह ।

१ - गिरिराज । २ - तलावे ।

परम सिनेह मंगल पुनि करइत, पहु^१चल नृपति अब्रासे ।
आदर भाव सकल ३सनमानल^२ देल सुखद सुखवासे ॥
नगर समर^३ छवि देखि मोहित छवि^४, विधिकृत अति लघु लागे ।
बाग तड़ाग कुप सरिता वन, मुभग समारल^५ आगे ॥
कञ्चन^६ कलस विलस वर घर घर, सोभा बरनि न जाए ।
४नारी पुरुष चतुर छवि सुललित, सुर मुनि मन ललवाए ॥
जगदम्बा जेहि नगर जनम लेल, से पुर अति अभिरामे ।
सुख सम्पति संप्रदा मङ्गल नित, भनत करण कन्हारामे ॥

गीत कुमरमक -- ६३

सरोवर^१ तट सब, ओ रे चलि भेली । कुमरमक उवाय करय गेली ॥
गीति नृप^२ कत, ओ रे करइत । विविध वाजन सब बजइत ॥
कौमुद कर सब, ओ रे कत रङ्ग । नारि वृन्द आनन्द सङ्ग ॥
कुमरम गौरी केर^३, ओ रे जलन भेल । चिड़ड़ा^४ बिलहि खुइछा देल ॥
गौरी सहित चलु, ओ रे मनाइनि । भवन गमनसङ्ग गाइनि ॥
कन्हाराम भन ओ रे सुमरिहर । परिछि उमा लय गेलि घर ॥

गीत लावा भुजाउनि--६४

लावा भुजय बैसलि बहिनियाँ, वीधि^१ निपुनियाँ हे ।
आहे, बहिनोप^२ मोरि^३ चढ़ाय बैसलाह, चूल्हा दहिनियाँ हे ॥
लावा भुजय बहिनियाँ, थोरे धनियाँ हे ।
आहे, लवा भुजि कएल तैयार, को अचरे जपनियाँ हे ॥

६१ - सम्मानित कयल । ६२ - सुन्दरता । ६३ - वधाताक रचल सौन्दर्य
अत्यन्त तुच्छ लगैछ । ६४ - सजाओल । ६५ - सोनाक घट ।
६६ - पोलरि कछेर । ६७ - विधि करवा मे निपुण । ६८ - मुकुट ।

३ - सन् । ४ - नारि । ५ - निस् । ६ - कर । ७ - चिड़ड़ा बिलहि खुइछा देल ।
८ - मोरि ।

सूनह भैया कहनिजाँ^१, मागु बहनिजाँ हे ।
आहे, की देव मोहि इनाम, कि लवा-^२ भूजनिजाँ हे ॥
कन्हाराम एह भनिजाँ, सुनू बहनिजाँ हे ।
आहे, सबय थोक सोहार, कि जे मन मानिजाँ हे ॥

गीत विलौकीक--६४

शुभ शुभ कै बहरएलिह, आगे माइ, गवइत मङ्गल चार ।
कुल परिवार अपन जत, आगे माइ, गौरि लागलि सेहि द्वार ॥
विलौकी मांगु हे ॥
दूवि धान दए चुमावि हे, आगे माइ, युन युग समाजहिवात ।
हिरमनि रत्न जतन कए, आगे माइ, देल मनाइनि हाथ ॥विलौकी०॥
केओ देल औंठी पुनरिआ हे, आगे माइ, केओ देल मोतिक हार ।
केओ देल टकवा मोहर हे, आगे माइ, जकरा जे परकार ॥विलौकी०॥
सगन नगर धर फिरि फिरि हे, आगे माइ, हरवित भेल अवास ।
परिछि सबहु धर गेलिहि आगे माइ, कन्हाराम कवि गाव ॥विलौकी०॥

दोहा--५०

नगरसमीप वरात जब आए, वीधि कहल ई बात ।
विप्र हजाम पठाविअ खबरि देव बरिआत ॥

ब्राह्मण हजाम आगमन गीत--६६

आएल ब्राह्मण सहित हजाम । कहए समाद बैसल नृपधाम ॥
नगर निकट आएल बरिआत । आविअ परिछि जात सरिआत ॥
ब्राह्मण नापित पएर धोआए । विविध प्रकारक भोजन कराए ॥
परिछए चलल बाजत सभ बाज । बरिआतिक सभ साज समाज ॥

६६ - निवेदन । ७० - लावाभूजाओन (लावा भूजक इनाम) ।

१ - प्रकाशित पोथी एतहि समाप्त अछि ।

नगर लोक सभ अति हरषाए । मातृका पूजा करए नृप जाए ॥
करण कन्हाराम एह पद भान । ब्राह्मण नापित गेल लए पान ॥

गीत मातृकापूजा--६७

तिल कुश लेल हेमकर, मातृका पूजा विधि कर हे ।
जंकुरी अच्छत नैवेद, सोडह ठाम धर ॥
गोमय दूवि अनाओल, रछिका बनाओल ॥
सोडह रछिका के वरन, दए पतिआनी सोभन ॥
द्विजा^१ पड़ाबहु जाए, वसुधारा धृत डारि भेल मातृपूजा ॥
कन्हाराम भन हेमकर विधिकर ।
शुभ शुभ कए उठि गेला, नृपति मण्डप पर ॥

गीत सोहाग--६८

आइलि घोविनि दड़िआ हाथ कङ्कुरिआ हे ।
तोहरा के धएल गवार, कि कएल एत बेरिआ हे ॥
कएले बेरि अवेरिआ घोविनि छिनरिआ हे ।
गौरिहि देहले सोहाग, होइछ बड़ बेरिआ हे ॥
घोविनि पत्तारल औरिआ, दए निअ डरिआ हे ।
सखन देव सोहाग, सुनल कत गरिआ हे ॥
कन्हाराम भन एहि बेरिआ, घोबिनिक औरिआ हे ।
गौरिहि देल सोहाग, पाओल लाल सड़िआ हे ॥

बरिआत परिछय गीत गायति--६९

गज तुरङ्ग राजल तनकाल । बाजन बिबिध बाजए अन्धकाल ॥
चड़ि चड़ि जने भेल तैआर । जमा जोड़ा लए कमर कटार ॥
घाल दोशाला अनेक पोशाक । पहिर लेल सभ एक सौ एक ॥
जगमग चीरा लेल पहीर । घुम गजान चड़ि लेल नृपवीर ॥

१ - एहि गीतक पाठ इतरततः भए गेल दुसाइछ ।

मणिमय भूषण लेल लगाय । मुदित चलल परिछए जमाय ॥
 पशुत कवित्त लड़ाखा भाट । नत्तक नूत करैत चल बाट ॥
 आसमई गई होअ घनघोल । ककरो केओ बूझ नहि बोल ॥
 सुवर सवार घोर कुदाव । घाड़ा कुदाव अति परभाव ॥
 सोहरा सुनि कतेक लोक धाय । भेल घमसान वरनि न जाय ॥
 तेहि बिधि बलिष्ठ कएल पयान । लोकक लेल नहि रहल ठकान ॥
 कन्हाराम जत भेल समान । तखनुक सोभा के कर बखान ॥

छन्द--७०

सहस्र एक मशाल लेमल, सीड़िक कओने ठेकान यो ।
 भेल तेहन इजोत पुरभरि, राति तहि पहिचान यो ॥
 आतशबाजी कतेक तरहक, मुलुक मुलुक आय यो ।
 छुटैत होत अनोर बहु दिस, जएसे घन चहराय यो ॥
 छालटेम अनेक भए गेल, रोसनी बहुभाति यो ।
 देखि बर बरिषाते जकित, उगहि दिनकर राति यो ॥
 एहन सगर नगर तमासा पहिने नृप कएल व्योत यो ।
 नृप मन्दिर सह भवन मएँ कत, करए मजिक इजोत यो ॥

(प्राचीन पुस्तकक '१११' संख्यक गीत सँ आगाँ)

गीतिका छन्द

गौरि शंकर व्याह, परम उछाह, मंगल बखान हे ।
 जेहन मति गति, देल पशुपति, तेहन कएलहुँ गान हे ॥
 कन्हाराम ई करत गोचर सुनिअ प्रभु त्रिपुरारि हे ।
 टारि आरत कह कुतारथ, सुदृष्ट दृगहि निहारि हे ॥
 जगतपति हर पुरिए अभिमत, सकल दोष निवारि हे ।
 नाम अदरण दरण शङ्कर, दिअ पदारथ पारि हे ॥

१—विशेष चर्चा । २ -- मूल पोथीक एहि पौनी सँ स्पष्ट अछि जे गीत सं० ७० सँ
 आगू ४१ गीत गीत अग्रात अछि ।

हरगौरि व्याह उछाह मङ्गल, गाव जे सुन कान हे ।
 ताहि सुखसम्पत्ति सब विधि, पुन पौवहि मान हे ॥
 सुचित चित दए, पढ़हि गावहि, धरहि शिवपद ध्यान हे ।
 सकल दोष निवारि शङ्कर, अभय देहि वरदान हे ॥

दोहा

राग अनेकक भीत सभ, कीन्ह प्रमाण बखान ।
 गीत गीत के भास सी, गान करब मतिमान ॥
 तखन सुनत सलिलत परम, लागत अति अभिराम ।
 छन्द भङ्ग पद करिअ जगु, सबकेँ कह कन्हाराम ॥

छन्द

हरजीवदासक तनय हलधर, ताम् सुत कान्हाराम यो ।
 'कर्ण' मेथिल वंश 'गङ्कब', विदित जग सबठाम यो ॥
 देस तिरहुत मध्य 'केडिट', प्राग अतिहि प्रशंस यो ।
 तहाँ बसत कवि कन्हाराम, कत बसत विप्र सुवंश यो ॥
 इति श्री गौरीशङ्कर व्याह उत्सव चरित्र नाम नाटकं
 करण कान्हारामदास विरचितं सम्पूर्णम् ॥

